

RICARD PÉREZ CASADO

Europa com a problema

El present assaig consta de dues parts. La primera tracta dels antecedents, les causes i orígens d'un edifici institucional singular que a hores d'ara coneixem com a Unió Europea. La segona esbossa les amenaces, els reptes i les possibles alternatives que afecten la Unió, i en conseqüència la ciutadania europea. En la redacció s'ha prescindit de l'aparell crític usual als escrits acadèmics amb l'objectiu de fer-ne més planera la lectura i, si de cas, d'estimular un debat sempre necessari, en especial pel que fa a l'esdevenidor de la construcció europea. Convé d'antuvi aclarir que l'autor és un convençut europeïsta des de fa dècades i que sosté que Europa, més que no un problema, és la solució. És clar que tenim problemes, i d'això tracten les pàgines següents.¹

LA POSTGUERRA MUNDIAL

La construcció de les institucions europees després de la Segona Guerra Mundial ha estat objecte des de l'inici de controvèrsia. En especial pel que fa a les posicions d'esquerra i singularment per part de l'hegemònica dins d'aquesta, els partits co-

Ricard Pérez Casado és doctor en Història Contemporània i llicenciat en Ciències Polítiques. Fou alcalde de València i administrador europeu de la ciutat de Mostar, a l'ex-Iugoslàvia. Autor, entre altres, de *La Unión Europea. Historia de un éxito tras las catástrofes del siglo XX*, València, PUV, 2013

¹ L'autor està en deute amb l'editor, Gustau Muñoz, tant pel que fa al títol de l'article com per les observacions sobre la forma, sense la càrrega de citacions més enllà de les imprescindibles, i les suggerències fetes respecte del contingut del primer esborrany. I així mateix, amb Josep Sorribes i les seues pertinents reclamacions respecte de la claredat de l'exposició. No cal dir que la responsabilitat del text és de l'autor

munistes, sigularment el PCF, sempre arrengrerat a l'època amb Stalin i en qualsevol cas amb Moscou.

Resulta curiós, tanmateix, que la idea d'una Europa federal nasqués, en part almenys, d'un militant comunista prominent, Altiero Spinelli i el seu Manifest de Ventotene, del 1943, encara en plena acció dels feixismes. Spinelli era un comunista del PCI, s'ha de dir.

Per la seua part, la socialdemocràcia i la democràcia cristiana, ja a la postguerra, se sentien responsables d'examinar les seues complicitats, en el segon cas, i la manca de perspectiva, en el primer, pel triomf del totalitarisme feixista a Europa a partir de les devastacions continentals i els seus antecedents: la Guerra Civil espanyola, l'esquarterament de Txecoslovàquia, el Pacte de Munic o l'*Anschluss* d'Àustria i les aventures colonials de Mussolini a l'Àfrica.

Tampoc no fou el cas —la valoració positiva del projecte europeu— en la sotragada de Maig del 68; en referència a Europa, Cohn-Bendit deixa ben clar que no formava part del seus objectius ni com a idea ni com a base d'institucions polítiques: el relat era el d'un club de mercaders i d'interessos de la burgesia, i punt. Mig segle després la posició d'aquest i d'altres seixanta-vuitistes és ben diferent.

La destrucció humana i física i la necessitat de refer el teixit productiu, s'unien a l'objectiu de construir un nou marc de relacions entre els Estats europeus, que per segona vegada en el curs d'una generació s'havien dedicat a l'eliminació de l'«enemic» d'una manera total, sense precedents. No era només això. A la victòria sobre el feixisme havien contribuït dos actors en principi aliens a l'espai europeu diguem-ne tradicional, el de les velles metròpolis colonials: els Estats Units d'Amèrica, que repetien escenari respecte del 1914-1918, i l'URSS que pagà el tribut de sang i de devastació més alt de l'aparell productiu.

La intervenció d'ambdós actors en la postguerra, i en especial a partir de la Conferència de Potsdam, és fonamental per explicar el naixement del que ha acabat sent la Unió Europea.

Els bombardeigs aliats sobre les ciutats alemanyes sobretot, però també de les italianes, aniquilaren el patrimoni immobiliari, amb la tècnica de terroritzar les poblacions civils com ja havien fet abans els nazifeixistes en els assaigs d'Espanya i sobre l'espai rus. Galbraith parla de la ineficàcia d'aquesta tècnica —els bombardeigs no selectius— pel que fa a destrucció de la capacitat productiva com a element de guerra. També ho fan l'historiador noruec/nord-americà Odd Arne Westad o l'economista Benn Steil en analitzar la Guerra Freda o el Pla Marshall.

En definitiva, l'acció de guerra més tràgica, com recorda Klemperer en el cas de Dresden, no aconseguí destruir la capacitat productiva alemanya, tot i que deixà la

població sense habitatge, sense queviures, i horroritzada per anys. No d'una altra manera, pel que fa als resultats, podria explicar-se que en garantir alimentació, dreçar habitatges, i amb una població treballadora qualificada, es produís l'anomenat «miracle alemany» de finals dels cinquanta i seixanta.

Amb l'ajut del Pla Marshall, per descomptat. Els nord-americans entengueren que la reconstrucció europea era una prioritat per a la seua pròpia recuperació econòmica i financera després del l'esforç bèl·lic. Convenia l'exportació de béns d'equip, queviures i tecnologia als països devastats i també calia tractar d'influir en el model econòmic i social que es dibuixava a Europa després de la derrota del totalitarisme feixista.

Perquè el laborisme britànic, de la mà d'Atlee, o el dirigisme francès xocaven frontalment amb la idea nord-americana de lliure empresa. Els sorprengué la considerable presència dels treballadors en l'escena política europea, inclosa una estructura tan imponent com els partits comunistes francès i italià, o el pes decisiu de les Trade Union britàniques i la DGB, els sindicats alemanys i la seua singular institució de la *Mitbestimmung*, la cogestió/participació dels treballadors a les empreses. De fet, es produïren situacions conflictives en les zones d'ocupació aliades a Alemanya. Enfront de la proposta nord-americana, anglesos i francesos foren partidaris de la nacionalització de les mines de carbó i les fàbriques d'acer, mentre que els russos, per la seua banda, es limitaren al desmantellament i trasllat a l'URSS de maquinària i béns d'equip en reposició de les fortes destruccions que havien patit.

LA GUERRA FREDA

L'escena canviaria amb rapidesa. Els antics aliats es convertien en enemics en nom de principis ideològics i també respecte d'afers pendents com les colònies i els espais d'influència mesurats sovint en termes de força. Es donen els primers passos cap al que després es coneixerà com a Guerra Freda, i pel que fa a Europa, cap a una divisió en dues que durarà fins al 1989. El conegut com a *Long Telegram* de G. F. Kennan, ambaixador dels EUA a Moscou, de desembre del 1946, sol ser esmentat com el text que inicia una llarga etapa de confrontació entre els dos vencedors de fet de la Segona Guerra Mundial.

Alhora, passada l'eufòria de la victòria amb governs a França d'àmplia coalició amb les esquerres fins el PCF, i conculsa l'experiència laborista al Regne Unit, les dues formacions a escala continental emergents, la socialdemocràcia despallada de vel·leïtats revolucionàries i la democràcia cristiana a Itàlia i al que seria poc després la República Federal d'Alemanya, s'alineaven amb una part dels aliats, els EUA.

El procés de descolonització que precisament ataven aquests darrers donarà peu a conflictes successius, els més rellevants dels quals s'esdevingueren a Algèria, el Sud-est asiàtic, i l'Àfrica oriental, i això afectava a les potències colonials europees (França, Bèlgica, Regne Unit, Holanda) de manera que sovint, per a la nova perspectiva nord-americana, després de l'informe Kennan, l'enemic era el comunisme soviètic i l'independentisme de les colònies que s'hi assimilava.

La reconstrucció de l'Europa occidental quedava en mans de l'esfera d'influència nord-americana d'on potser deriva l'aprensió de l'esquerra respecte dels projectes de reconciliació entre els enemics de dues guerres totals, especialment pel que fa a Alemanya i França.

De la necessitat, virtut. Alimentar la població, refer el teixit productiu, proporcionar habitatge i serveis a les poblacions assolades per la guerra, resultava fonamental per a la supervivència de governs democràtics que, en el cas francès, a més, havien d'enfrontar-se als conflictes derivats de la descolonització amb un esforç bèl·lic i humà addicional.

Els primers passos es donaran amb els elements icònics dels qui hom deia que havien contribuït de manera decisiva al desplegament feixista i les seues conseqüències funestes, inclosa la Shoah i els camps d'extermini. Els causants de la sagrant experiència: els interessos de les grans indústries metal·lúrgiques i mineres instal·lades en el cor d'Europa, nord de França, Bèlgica, i el Rhur alemany. L'alternativa, la CECA, la Comunitat Europea del Carbó i l'Acer, amb instruments embrionaris d'institucions europees: una assemblea parlamentària, una comissió, un consell, una Alta Autoritat. Monnet i Schuman, Spaak, n'eren els noms de referència: democratacristians, socialdemòcrates.

Apuntem que la llarga crisi alimentària, malgrat el reforç de les exportacions dels excedents nord-americans, també assentarà les bases de la PAC, l'actual política agrícola comuna, amb la doble aspiració de garantir la seguretat alimentària i de consolidar un espai polític conservador a les zones rurals de tots els estats que donaria suport als governs.

Tot això desembocarà en els tractats constitutius de la Comunitat Econòmica Europea i l'Euratom, a Roma, el març del 1957, perquè tot i que sovint s'oblida, el desig pacifista després de les guerres estava àmpliament estès entre les poblacions i arribava als governs, que renunciaven a l'armament nuclear, excepte França i el Regne Unit, que encara tenien la temptació de ser potències globals. Hi tornarem més avant.

ESPANYA, EL PAÍS VALENCIÀ

Mentrestant a Espanya, la dictadura, passades les angoixes de la derrota dels seus aliats feixistes, entrava per la porta de darrere, el 1953, en el dispositiu antisoviètic dels EUA, amb l'acord sobre les bases militars i una modesta ajuda alimentària, i sobretot de material bèl·lic, ferralla de la Guerra Mundial en consonància amb el grau de confiança i de capacitats del dictador que, això sí, en tingué prou per abandonar els somnis africans al Marroc i la seua guerra a Ifni. El concordat amb la Santa Seu, oportunament, junt amb l'anterior, contribuï a «legitimar» internacionalment el franquisme.

La perllongació del règim en fou el resultat i la seua capacitat per destruir l'oposició democràtica i continuar amb la política autàrquica, fins que els minsos recursos econòmics conduïren al caos del 1957-1959, en què semblà adonar-se'n de la manca de perspectives de l'economia i va obrir camí al Pla d'Estabilització i el traspàs de la gestió econòmica a l'Opus i la tecnocràcia. Paul Preston parla de la cacera i la pesca com les ocupacions d'un dictador que no oblidà en cap moment la repressió de tota idea i organització democràtica.

Els elements més dinàmics de l'economia espanyola en patirien les conseqüències, primer per la devastació europea, el seu client principal. Després pel singular sistema de canvis i controls que establí l'autarquia. Era el cas de la taronja, per d'exemple, però també de les indústries tèxtils i les exportacions d'exquisideses de l'horta, com les tomaques d'Alacant.

El País Valencià en fou una de les víctimes majors, i una nova onada d'emigrants, temporers o definitius, abandonà el país —tot i les dificultats per obtenir el passaport, s'ha de dir.

No resulta sorprenent que els conservadors valencians i espanyols més espavilats, veieren en Europa una solució per als seus problemes. Sobretot a partir del que es conegué com a Mercat Comú, els ja citats Tractats de Roma, i el cruel informe del Banc Mundial del 1959. La nova elit tecnocràtica trobà solucions a la precarietat econòmica del franquisme en dos elements: l'emigració a Europa i l'acolliment del turisme. Trameses d'emigrants i despeses del turisme de les classes populars europees, beneficiàries de la llarga etapa d'expansió econòmica coneguda com els Trenta Gloriosos i l'Estat del Benestar aparellat, perllongaren encara més l'anacronisme d'una dictadura feixista al continent.

L'oposició democràtica al règim veié una finestra d'oportunitat per fer-se escoltar i ampliar els espais de llibertat malgrat la repressió. Impulsà el Moviment Europeu, amb destacats membres valencians que marcaren la reunió de Munic el 1962. Justament, l'exclusió del PCE és a la base d'una objecció inicial per part d'aquest

partit a l'obertura europea fins ben tard, a les acaballes de la dictadura. Amb sornegueria, Vicent Ventura es proclamava «mercatcomunista».

En definitiva, per als interessos col·lectius valencians, de l'empresariat als propietaris, però també els jornalers o les minyones, Europa, la CEE, era un objectiu que tot i que no es va poder atènyer amb plenitud, almenys, amb successius acords, permeté alleugerir l'excés de mà d'obra incrementat per la fortíssima migració del camp a la ciutat als anys seixanta. I també estimulà la recuperació de les exportacions tradicionals i una bona part de les noves produccions industrials, no bàsiques però amb clientela europea i elevada intensitat de treball, de la ceràmica al moble, el tèxtil de llar o el calcer.

El règim no aconseguí, ni als EUA ni a Europa, el reconeixement que delerava en raó del seu feixisme, i per la pressió de les opinions públiques democràtiques als respectius països, que tenien ben present els orígens i la perpetuació de la dictadura. En aquest sentit, junt amb els interessos que ja hem assenyalat, hi havia l'esperança de formar part d'un projecte que tenia, i té, els seus fonaments morals i polítics en els valors republicans, de llibertat, pau, solidaritat, i prosperitat compartida. Cap dels quals no es donava, òbviament, en la dictadura.

D'alguna manera, la confluència d'ambdues aspiracions creà un ambient propici a l'acostament a les institucions europees, amb l'excepció del PCE, o una part, i dels grups polítics d'oposició a la seua esquerra. La qualificació de «l'Europa dels mercaders» en fou el resultat, per cert que no original a Espanya o el País Valencià, puix que també n'hi va haver en altres espais, com ja hem vist.

A més hi ha la cultura, un element poc considerat en la literatura acadèmica sobre l'uropeisme. La cultura i els intel·lectuals, després de la «depuració» de les universitats per part del franquisme, l'exili de molts i l'exili interior dels que hi romanien. Les modestes revoltes universitàries dels anys cinquanta van consolidar-se als seixanta, amb el qüestionament de l'enquadrament feixista, al SEU, i la necessitat de connectar amb els moviments intel·lectuals europeus, de França, d'Alemanya, d'Itàlia. Si les vagues universitàries del 1956 posaren en alerta el franquisme, les dels seixanta l'alarmaren amb l'aparició dels Sindicats Democràtics d'Estudiants, i la coneguda com *Caputxinada* del 1966, anterior a l'esclat francès del Maig del 1968. Més encara quan es produïen les vagues obreres d'Astúries i els grans centres industrials urbans.

Europa, per a estudiants, professors, intel·lectuals, era l'espai de la llibertat d'expressió, de creació, d'investigació, en literatura o en filosofia, de Sartre a Wittgenstein o, més tard, Marcuse. La literatura era Camus, Malraux, Vittorini, Moravia, el primer Grass, així com l'economia era Schumpeter, Keynes, Sraffa, i no els anacrò-

rics manuals escolars de catedràtics i professors nomenats per la seua lleialtat al règim. I tot això, amb les cançons de Brel, Brassens, Ferré, o els Beatles, passava per Europa, un espai al qual no es podia accedir a causa de la dictadura. Aquesta condemnava a l'ostracisme pobles europeus, i els seus súbdits a la condició de leprosos d'Europa.

EUROPA: DE LA CEE A LA UE

Els fonaments ideològics, morals i polítics, de les institucions europees tenen molt a veure amb els següents elements. En primer lloc, refer-se de la plaga feixista que la dreta conservadora, empresarial i propietària havia considerat una barrera davant l'empenta del moviment obrer, tant el socialdemòcrata dels anys trenta com de la creixent escissió comunista per mor de la consolidació de l'URSS. La brutalitat del totalitarisme feixista espantà les classes mitjanes europees i l'àmplia capa de pensament liberal, tolerant, fonament de les democràcies de l'Occident europeu. En segon lloc, recuperar les tradicions revolucionàries, republicanes, i els valors corresponents resultava imprescindible per escometre una nova etapa de pau en llibertat. I en tercer, i no és ordinal, enfrontar-se a la nova situació de Guerra Freda davant l'URSS i el possible «enemic interior», els partits comunistes.

Tot això significà idear un sistema que, a més dels valors ja esmentats, aconseguís un benestar extens, que anivellés les desigualtats i permetés assolir nivells de prestacions socials col·lectives desconegudes a l'avantguerra, des de l'habitatge fins a la jornada laboral, les vacances pagades, la salut o la seguretat, del bressol a la tomba, per a la immensa majoria. Com també l'accés a l'educació a tots els nivells per a aquells que abans no podien ni pensar-ho.

La immersió europea en la Guerra Freda fou total, no debades era la frontera entre dues Europes i dos sistemes econòmics, socials i militars, antagònics. Tanmateix, l'aparell militar quedà en mans nord-americanes, amb l'excepció gaullista de França que no alterava l'equilibri de terror continental. L'OTAN i el Pacte de Varsòvia vetlaven armes al cor d'Europa.

Justament la «delegació» de la defensa continental en els EUA s'ha revelat, més tard, com un signe de debilitat de la Unió Europea en els escenaris geoestratègics mundials. Cal dir que la causa d'això, en darrer terme, fou l'estratègia nord-americana en la confrontació amb l'URSS, que prevalgué i s'imposà de forma duradora, amb la contribució del nacionalisme dels estats que fan difícil, quan no impossible, una veu única en els fòrums planetaris de la potència econòmica, política i, encara que minvant, demogràfica d'Europa. Tot plegat es va fer més evident quan s'accelerà la globalització en tots els aspectes i davant el sorgiment de nous

pols mundials de poder econòmic, polític i militar, com és el cas de la República Popular de Xina.

La partició d'Europa en dues meitats, antagòniques, significà l'allunyament d'una de les parts, la de l'Est, de la recuperació democràtica de la postguerra, que tenia només un antecedent significatiu en la Txecoslovàquia d'entreguerres. No hi havia tradició democràtica, més enllà de les aspiracions minoritàries, en gran part dels antics dominis imperials anteriors a la Primera Guerra Mundial: Hongría, Iugoslàvia, Polònia...

Aquesta absència de «costums democràtics» es farà notar, molt més endavant, després del 1989 i la implosió de l'URSS, i farà trontollar una vegada més l'edifici institucional de l'actual UE: el *Drang nach Osten* (la vella aspiració prussiana de l'empenta cap a l'Est) de la gran ampliació dels 2000-2004 tindrà més a veure amb l'estratègia de l'OTAN de situar l'aparell militar a les fronteres de Rússia que no amb els interessos econòmics i els valors morals i polítics que proclamen els successius tractats, des del Constitutiu de Roma fins al vigent Tractat de la Unió Europea.

La complexitat institucional

L'edifici institucional europeu és complex. Es basa en els estats-nació, que en són els actors principals quan no únics com a socis i membres en primer lloc; en segon lloc, les competències institucionals deriven de les cessions de sobirania dels estats en el patrimoni comú institucional europeu. En certes matèries, a més, en són els titulars únics, com és el cas ja al·ludit de les relacions internacionals o la defensa. En tercer lloc, són els responsables de l'aplicació de les normes i recursos europeus en els respectius territoris, de la translació a l'ordenament estatal de les normes obligatòries en virtut dels tractats i de manera molt especial del segon apartat, l'assignació i administració dels recursos, de manera singular els derivats, i quantiosos, dels fons estructurals.

No podia ser altrament. Els estats fundadors, els sis, després d'un enfrontament bèl·lic sense precedents tenien molt clara la voluntat de reafirmar els respectius espais territorials, tot i entendre els avantatges de la cooperació per a la reconstrucció i la necessitat de la reconciliació per evitar nous esclats del nacionalisme totalitari. L'origen feu doctrina, i les primeres ampliacions, molt després de Roma 1957 ho confirmen, incloses les desconfiances històriques com en el cas del Regne Unit (1973) o Portugal i Espanya (1986).

Molt lluny, doncs, de la proposta d'una Europa federal com l'assenyalada per Spinelli, tot i que aquest també partia de la base dels estats-nació. Tanmateix, algunes polítiques de la Unió tenen una notable projecció per sota de les estructures

estats, en particular el FEDER, que tracta del reequilibri de les regions europees en un sentit de fer-les convergir almenys pel que fa a infraestructures, serveis i rendes. De fet la creació d'un òrgan consultiu, el Comitè de les Regions, recull la realitat interna dels estats i els seus desequilibris, alhora que introdueix un nou factor, aquest polític, que afecta les anomenades nacions sense estat. La versió institucional europea és que es tracta, precisament, de qüestions internes dels estats membres respectivament, com ha estat el cas d'Escòcia i més recentment Catalunya.

De la mateixa manera, les qüestions de les minories nacionals en el si d'alguns estats, sobretot a l'Est, està creant nous problemes que el Tractat vigent no havia previst. El cas més espectacular és el de les minories hongareses reubicades després de la Segona Guerra Mundial a Eslovàquia o Romania, i a les quals el govern dretà d'Orban ha atorgat el passaport tot i que els estats afectats són membres de la pròpia Unió Europea.

La fallida proposta de Constitució Europea, el 2006, partia del principi de federació dels estats, obrint una finestra per resoldre els problemes anomenats territorials i de minories. També establia, convé subratllar-ho, la ciutadania europea per sobre de la dels estats, i contenia un ventall institucional capaç de convertir en un nou Estat federal tot el conjunt europeu, amb les corresponents competències sobre defensa, afers exteriors i seguretat, a més dels instruments econòmics i financers, moneda, tresor, fiscalitat i política econòmica i la consolidació constitucional de l'Estat del Benestar com a gran aportació europea des dels fonaments de Roma.

El rebuig suposà no tant un retrocés —la característica fonamental de les institucions europees està feta de graons i d'etapes de replà— com un nou plantejament dels objectius, menys ambiciosos que els associats a la precipitada macroampliació a l'Est a què ja s'ha fet referència, i que ha comportat la barreja de tradicions diferents i nivells econòmics i socials sovint molt allunyats dels estàndards aconseguits en l'Europa dels 15 fins 1993.

El pinyol de la UE

El pinyol democràtic, econòmic, de l'actual UE, sense el Regne Unit, el constitueix l'eix franco-alemany del qual pengen les grans decisions estratègiques i, no cal dir-ho, les possibles reformes institucionals.

Pel que fa a aquestes, el nucli dur de les institucions de la Unió Europea es defineix a l'article 13.1 del Tractat de la Unió Europea vigent, i el constitueix: el Parlament Europeu, el Consell Europeu, el Consell, la Comissió Europea, el Tribunal de Justícia de la Unió Europea, el Banc Central Europeu i el Tribunal de Comptes. Com veiem, s'aproxima a una estructura estatal convencional. Amb excepcions,

com el paper orientador i no executiu en principi del Consell Europeu, format pels caps d'Estat electes i els presidents de Govern; el Consell, que es reuneix per assumptes específics (afers generals i exteriors, interior, agricultura, etc.). La Comissió té un caràcter més executiu, i hi manquen el Tresor i el Ministeri d'Economia i Finances, substituïts per òrgans com l'Eurogrup per a la gestió de la política monetària, i altres.

El Parlament té un caràcter colegislador amb la Comissió. Malgrat la seua constant ampliació de funcions de fiscalització, no ha aconseguit fer responsables davant seu els òrgans executius. L'elecció directa constituí un avanç, l'absència de llistes transnacionals com la proposada per Varoufakis no ha quallat de manera efectiva. Com tampoc no existeix l'elecció parlamentària plena del president del Consell Europeu i de la mateixa Comissió.

Tot plegat tradueix una mancança democràtica, de governança transparent del complex institucional, el que ha pogut produir desenteniment i desafecció per part de la ciutadania. Els objectors a la construcció europea ho han aprofitat titllant de monstre burocràtic Brussel·les, i a tot estirar el que arriba a la ciutadania és que hi ha recursos europeus, els derivats de la PAC per exemple o per Infraestructures que, com s'ha dit, s'atribueixen als estats i aquests els assignen no sempre als objectius assenyalats.

Dos casos que afecten Espanya i el País Valencià. La xarxa transeuropea ferroviària recomana el corredor mediterrani, l'Estat espanyol decideix aplicar recursos primer a l'alta velocitat, més tard no insisteix en la inclusió de l'esmentat corredor, que és el camí natural cap a Europa des d'Andalusia oriental i Múrcia per València i Barcelona, o el fa passar per Madrid. Com a resultat, el corredor mediterrani queda endarrerit, quan no amenaçat per l'esgotament dels recursos que no s'hi aplicaren durant els anys de bonança precedents a la crisi sistèmica del 2008.

El segon, també a títol d'exemple, el constitueixen els anomenats *ramadeuros* o *ganadeuros* —en aquest grup pocs valencians—, receptors de les subvencions de la PAC, sense més control que el de l'Estat i la delegació en les CCAA, on s'arriba a comprovar que els majors receptors de subvencions són els latifundistes del Sud-oest espanyol, inclosa la Casa de Alba. Tot lluny dels objectius europeus.

LA UNIÓ EUROPEA, AMENACES, REPTES, ALTERNATIVES

Les amenaces i els reptes

La deserció de les elits —les econòmiques per la via de l'evasió fiscal—, la renúncia a la mínima solidaritat social, que en constituí una les bases fundacionals, i la

paral·lela absència d'una producció intel·lectual s'han complementat amb la desafecció, si no irritació, de la ciutadania.

La percepció que es té per part d'aquesta última de les institucions europees va des de considerar l'aparell europeu com una cova de buròcrates ben retribuïts, fins a considerar-lo un mausoleu de polítics jubilats o foragitats dels seus països. Això s'adoba amb unes retribucions i compatibilitats escandaloses —un dels casos, el de Duraó Barroso i el seu pas a uns dels bancs causants de la crisi sistèmica, Lehman Brothers. És a dir, tecnòcrates partidaris del *mainstream* del pensament neoconservador, aliens a les poblacions i amb retribucions estratosfèriques. No resulta sorprenent que s'hagen produït les amenaces que passem a descriure de manera resumida.

Les amenaces poden agrupar-se en interiors i exteriors. De les primeres, n'assenyalaré: *a)* els populismes d'esquerra i dreta; *b)* la desafecció ciutadana per la carença democràtica de les institucions; *c)* els efectes del *Brexit* del Regne Unit. De les segones: *a)* la globalització sense governança; *b)* els nous escenaris geoestratègics i el món multipolar; *c)* el pensament *neoon* i la destrucció de l'Estat del Benestar.

Més amunt ja s'ha fet referència al feixisme de nou rostre, al nacionalisme dels estats, i a accions contràries a l'esperit i la lletra del Tractat vigent de la Unió Europea. Una dreta reaccionària, xenòfoba, antieuropeista i per tant contrària als valors fonamentals a què ja s'ha fet al·lusió reiteradament.

En alguns casos, per mor dels moviments antiglobalització, també una certa esquerra ha reprès les consignes dels antics partits, com el PCF. Mélenchon, i no n'és excepció, pot participar d'aquell corrent oposat a l'anomenada Europa dels mercaders. De la mateixa manera que el Moviment 5 Estrelles de Grillo podria fer-se ressò dels escrúpols respecte d'un edifici institucional que sovint, molt sovint, sembla al·lèrgic a la transparència i mancat de control democràtic.

El corrent desregulador afecta la dreta més convencional, però. És el cas dels conservadors britànics, i del corrent dominant entre economistes, i no cal dir financers, que defugen qualsevol pretensió de control sobre les seues activitats i sobretot sobre la seua contribució fiscal al benestar col·lectiu. La desregulació del treball, l'apropiació privada de béns i serveis considerats fins fa molt poc com públics en són els resultats.

Aquestes amenaces se sumen a la lentitud operativa de les institucions europees, i de vegades també a la implicació dels dirigents en el corrent dominant de caire conservador que alhora estimula els recels i atacs dels objectors per l'esquerra.

El resultat és decebedor i sobretot amenaçador. La desafecció de la ciutadania respecte del projecte europeu, i el seguiment a un costat i l'altre de les objeccions

dels contraris a la construcció europea. La fugida de les elits econòmiques, empresarials, de les seues responsabilitats constitueix una amenaça que infecta el conjunt de les societats europees establint un individualisme ferotge, al marge de qual-sevol perspectiva històrica.

Partint de la base que l'actual globalització és inexorable, que les possibles restriccions que volia imposar la presidència dels EUA al comerç i les relacions humanes i les migracions són inviubles i estretes de mires, el cert és que els escenaris geoestratègics planetaris han canviat. Desplaçaments cap a Àsia-Pacífic, lideratges com el de Xi Jinping i la mateixa estridència de Trump assenyalen un camí nou en les relacions internacionals i de força al món.

La Unió Europea no té el grau de maduresa institucional, de força i veu, com hem vist, ni la complicitat democràtica de la seua ciutadania que cal per fer-hi front.

La crisi que suposa, per al conjunt i per al mateix Regne Unit, el *Brexit* no fa mes que subratllar aquestes debilitats, ara ja amenaces. La indústria automobilística britànica, per exemple, una de les importants per a l'economia britànica, importa més de la meitat dels components de les seues produccions dels altres països de la UE. La City fa el major negoci amb els actius financers originaris de la resta dels socis.

Algunes parts del Regne Unit, com Escòcia, o el mateix Londres, ja reclamen un tracte desigual respecte del conjunt britànic en el cas de produir-se la separació definitiva. El mateix passa amb els fluxos de turistes o d'exportacions del País Valencià cap al Regne Unit.

Pel que fa a l'amenaça «austericida» i l'emancipació d'institucions com el BCE, o l'anòmal Eurogrup, que no forma part de l'article 13.1 del TUE com ja hem vist, cal parar esment a les advertències i els fets mai no desmentits de l'antic ministre de Finances grec, Iannis Varoufakis, i les conseqüències per a la població grega i el funcionament del govern de Tsipras. Les relacions entre el «responsable» de l'Eurogrup, el socialdemòcrata neerlandès Dijsselbloem, l'FMI de Lagarde i el BCE de Draghi, la troika, i financers internacionals desconeguts no han estat mai desmentides. Els resultats: endeutament a llarg termini per a les finances públiques, reducció dels serveis elementals com la salut i l'educació, empobriment, emigració dels cervells i treballadors millor formats, i creixement brutal de les desigualtats.

Les propostes del primer Tsipras, de Mélenchon, en part de Podemos, contrasten amb la combinació de pragmatisme i restabliment de l'Estat del Benestar (pensions, drets laborals, salut, educació) dels governs d'António Costa, el Bloco de Esquerda i la coalició amb el PCP i PSP de Portugal. A mig camí de la suposada ortodòxia de la troika i el reformisme de Mário Centeno, compensat amb la presidència de l'opac Eurogrup. L'atur hi ha baixat, els comptes públics es troben sota

control, i els serveis fonamentals funcionen, tot i les contradiccions i problemes que s'hi anuncien. Tanmateix, la recuperació portuguesa resulta exemplar malgrat les anàlisis i advertències, fonamentades, del fervent antiglobalització Boaventura de Sousa Santos. És clar que el deute portuguès no era assimilable a la situació grega, en especial després de «descobrir» la trampa amb els comptes que havia fet PASOK, un partit que passà amb Papandreu del govern a la desaparició, en part per haver aixoplugat els conservadors i les seues relacions amb els financers alemanys, inclosos els bancs dels Länder i les caixes d'estalvis alemanyes.

L'existència, a més, d'una moneda, l'euro, sense Estat i sense el suport d'un Tresor i una Fiscalitat realment europees suposa no només una anomalia tècnica, com subratllen Stiglitz i altres, sinó també una absència de control i de responsabilitat dels gestors, no sempre —o mai— professionals d'acreditada solvència, com s'ha vist en el cas de l'exministre Guindos i d'altres.

En definitiva, és una amenaça als principis, valors i regles d'un sistema democràtic. Aquest és, en efecte, un dels dèficits més greus de la UE, alhora que un punt feble dins el nou context internacional.

Les alternatives

No poden ser altres, en primer lloc, que més Europa, el reforçament de la compliçtat de la ciutadania amb el projecte europeu. I per això cal, primer que res, fer transparents les institucions de la UE:

a) Un Parlament realment legislador, sense el caràcter colegislador actual amb la Comissió. Un Parlament que no tinga com a circumscripció l'Estat sinó que permeta la representació a escala de regions i nacionalitats i nacions sense Estat. Que permeta les llistes transnacionals com a mínim, de manera que els moviments socials i polítics emergents hi tinguen representació.

b) Elecció parlamentària del president del Consell Europeu, i la seua responsabilitat i control davant el Parlament. Elecció del president de la Comissió pel Parlament, i examen del col·legi de comissaris sense quotes estatals. Responsabilitat i control parlamentari sobre la Comissió Europea i els comissaris

c) Establiment de la ciutadania europea per sobre de la dels estats membres.

d) Creació de la comunitat de defensa europea, amb finalitats d'intervenció en conflictes de naturalesa humanitària i de seguretat en les fronteres de la UE i garant dels drets humans i les llibertats consagrades als textos fonamentals de la UE.

e) Reforçament de la veu i representació exterior de la UE per damunt de la fragmentació estatal de les relacions exteriors.

f) Convergència efectiva de les polítiques fiscals estatals en una fiscalitat europea amb la creació del Tresor i reserva federal europea com a garantia de la moneda euro i del comissari d'Economia i Finances per a tota la UE, amb el que significa de política econòmica i control de la despesa dels Fons Estructurals, entre d'altres.

g) Control efectiu del BCE i de les indicacions de la política monetària i el crèdit.

h) Extinció dels organismes opacs, fora de control democràtic, com l'Eurogrup, almenys en els aspectes que incideixen directament com en el cas de la troika i les intervencions a Grècia, Portugal i altres.

És a dir, en definitiva, una UE democràtica, com a conclusió de les iniciatives que hem anat considerant, fonamentada en els valors fundacionals de llibertat, pau, seguretat i prosperitat compartida.

Els reptes de la Unió Europea els podem resumir amb allò d'un gegant econòmic, un oasi social —tot i que amenaçat per les polítiques econòmiques *neoon*, acceptades com a inevitables— i un espai de cultura i llibertats, que té els peus de fang en la mesura que no ha aconseguit la unió política, la complicitat de la ciutadania, l'exercici d'una veu única i l'exhibició de la força en termes de dissuasió enfront de les agressions als drets humans, entre d'altres, com es comprovà als successius conflictes balcànics o més tard amb les onades migratòries.

Les objeccions de la dreta reaccionària i populista constitueixen una de les amenaces internes més potents. Els nous rostres del feixisme reproduïxen el nacionalisme dels estats en termes de retrocedir al tancament de fronteres i recuperar el que en diuen cessions de sobirania com ara l'euro, la lliure circulació de les persones (Schengen) i el retall de la justícia i la llibertat comunes, que són conquestes col·lectives.

A partir d'aquestes constatacions i de les reflexions que hem anat introduint, procedirem a fer un repàs de la situació de l'actual Unió Europea al món. En primer lloc, la globalització és un fenomen inexorable i sense govern.

Els objectius dels actors principals, els EUA, la Xina, Rússia, el Sud-est asiàtic i d'altres emergents amb dificultats, dibuixen un món multipolar, amb desplaçaments geoestratègics, militars, polítics i econòmics que d'alguna manera amenacen a marginar el Vell Continent i les seues institucions. L'Àsia-Pacífic d'una banda i els conflictes «encapsulats» de l'Orient Mitjà, o els fins ara oblidats mediàticament dels Balcans o de les fronteres russes, les conseqüències dels quals recauen a Europa.

L'emergència del populisme feixista amb altres rostres, com indica Enzo Traverso, s'uneix a l'acceptació de la TINA socioeconòmica, *there is not alternative*, i

ambdós amenacen directament el cor dels valors fonamentals de la UE, des dels republicans tradicionals de la Il·lustració fins als bàsics de l'Estat del Benestar.

L'amenaça és considerable amb uns lideratges polítics i unes elits econòmiques que només arriben a formulacions de curt termini i més curta volada. Pendants de la suposada ortodòxia econòmica, imposen l'austeritat elements aliens al control democràtic de la ciutadania com l'FMI, el BM o el mateix Eurogrup, tal com ha subratllat Varoufakis, i en d'altres aspectes Stiglitz o el magnat Soros.

Certament, haver descurat la competitivitat per la via de la productivitat ha posicionat l'economia europea davant de reptes considerables. L'especialització ben retribuïda o la competència per la via de l'ús intensiu de mà d'obra, ambdues presents a l'escenari europeu —i no diguem en el segon cas espanyol o valencià—, fan més difícil contrarestar l'empenta xinesa o la competència via salaris d'altres indrets.

La democratització institucional i la recuperació de la ciutadania no poden aconseguir-se sense reformes institucionals potents. En primer lloc reduint o eliminant el caràcter interestatal dels tractats, que, en les circumstàncies polítiques i socials actuals comporten un nacionalisme estatal al servei de les elits econòmiques sense precedents des del 1957.

FINAL

La pregunta que cal fer-se, des d'una perspectiva democràtica, de defensa dels valors que constitueixen el pinyol de la UE, és si sense aquesta ens aniria millor.

La resposta al meu parer, és negativa. L'espai de pau, de llibertat i de seguretat forma part patrimonial de la ciutadania. De la mateixa manera que el desenvolupament de les minories resulta més viable a l'espai europeu, malgrat totes les dificultats, que al si dels vells estats-nació. Per més que malden per desmuntar el bloc de drets consolidats des del final de la Segona Guerra Mundial, noves generacions europees —en són una prova els estudiants Erasmus— poden i han de capgirar una tendència que sovint és acceptada com a inevitable. El retrocés no forma part de les ambicions de la ciutadania europea.

A Europa hi ha problemes. N'hem vist alguns i no són tots. El que hi ha també són solucions, que és el que ens cal plantejar d'una manera que no solament no pose en perill allò aconseguit sinó que millore amb objectius nous i més ambiciosos des del paper de la referència democràtica fins a la lluita contra el canvi climàtic i els drets humans (i del planeta) de nova generació.

Europa no és el problema. Des de la perspectiva del Sud, del País Valencià i Espanya, ha estat i és la solució. Una altra Europa, a partir del camí recorregut,

canviant els objectius certament, i fent funcionar les institucions d'acord amb els valors i principis democràtics que en són el fonament.

Per la meua part, he qualificat la UE d'història d'èxit després de les catàstrofes del segle XX. Amb més profunditat, Tony Judt en va qualificar els orígens i el desenvolupament de *one of humanity's finest achievements*. ☺

REFERÈNCIES

- GALBRAITH, J. K. (1982): *Memorias. Una vida de nuestro tiempo*, Barcelona, Grijalbo. Cit. en R. Pérez Casado, *La Unión Europea. Historia de un éxito tras las catástrofes del siglo XX*, València, PUV, 2013, p. 58.
- KENNAN, George F. (1946): «The Long Telegram» (22 de desembre), Estats Units d'Amèrica, The National Security Archive, en línia: <<https://narchive2.gwu.edu/coldwar/documents/...1/kennan.htm>>.
- KLEMPERER, V. (2003-2004): *Quiero dar testimonio hasta el final. Diarios 1931-1941 (I) i Diarios 1942-1945 (II)*, Barcelona, Galaxia Gutenberg.
- LEGGEWIE, Claus; Daniel COHN-BENDIT (2018 [1968]): «Power to the Imagination», *The New York Review of Books*, LXV, 8, p. 6.
- WESTAD, Odd Arne (2018): *The Cold War: A World History*, Nova York, Basic Books.
- SPINELLI, A.: *Manifesto di Ventotene. Per una Europa libera e unita*, en línia: <www.istitutospinelli.org>.
- STEIL, Benn (2018): *The Marshall Plan: Dawn of the Cold War*, Nova York, Simon and Schuster. [Ambdues obres ressenyades per N. Ascherson, «By the Skin of our Teeth», *The New York Review of Books*, LXV, 9, pp. 53-56.]